

Energiewijk West

Energiewijk West

Van negatief, min, tegenpool, lading, spanning, zwakte en weerstand

Naar...

Energiewijk West

*Naar positief, plus, aantrekkingskracht,
ontlading, potentieel, kracht en synergie*

Energie in de wijk

De Bossche wijken Kruiskamp en Schutskamp zijn typische producten van de wederopbouw, die vanaf 1950 goed op gang komt. Strokenbouw, afgewisseld met flats en brede verkeerswegen, exemplarisch voor talloze Nederlandse wijken uit die tijd. Exemplarisch zijn helaas ook de problemen die horen bij wijken uit die tijd. Een greep uit de tekorten en ‘extra’s’ van de Kruiskamp en de Schutskamp, opgesomd in de gemeentelijke wijk schets van 2007:

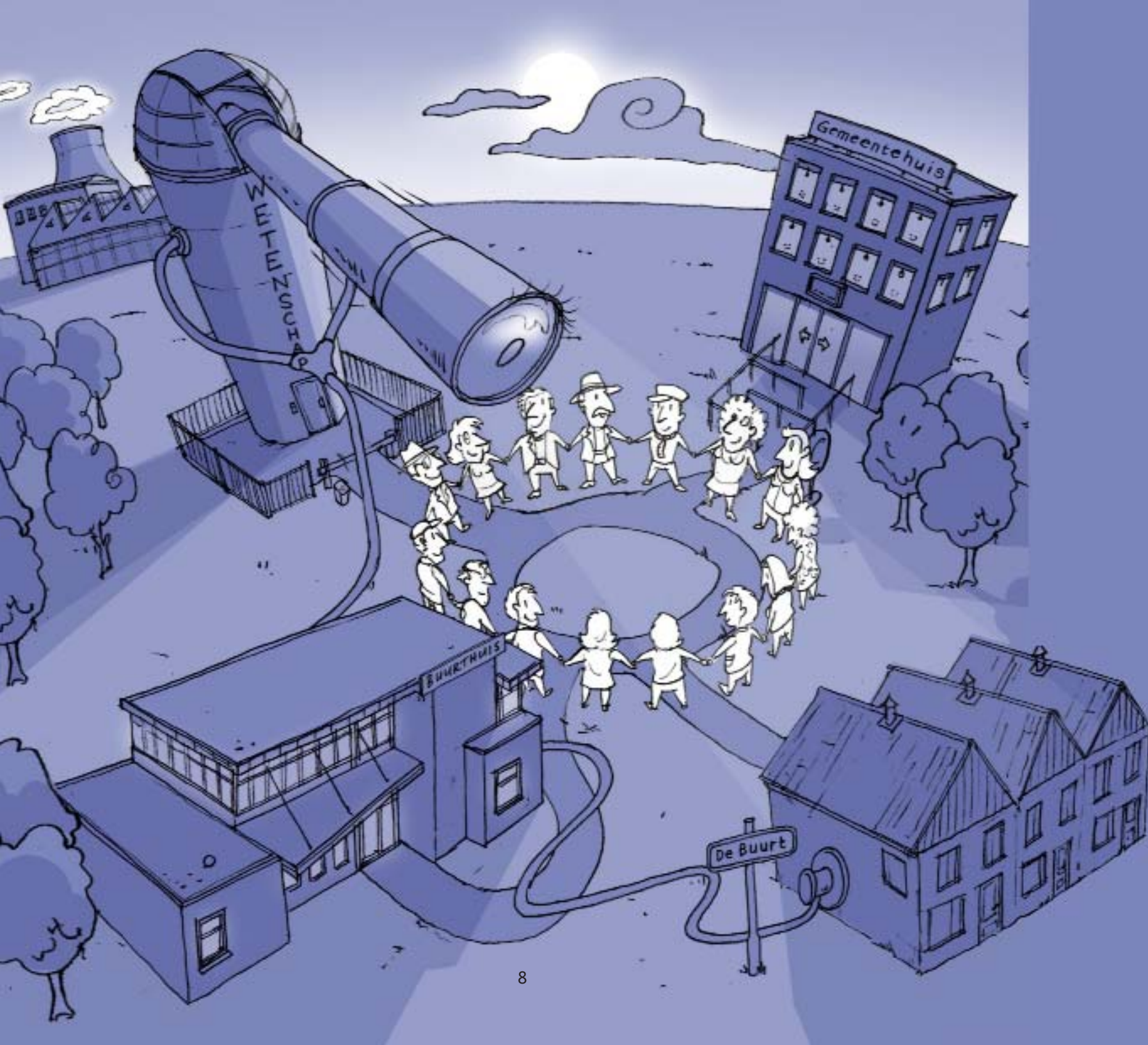
minder/kleiner/lager	meer/groter/hoger
Koopwoningen	Bekladding
WOZ-waarde	Vernieling
Tevreden speelvoorzieningen	Tevreden openbaar vervoer
Tevreden basisonderwijs	Meldingen parkeerproblemen
Gemiddeld huishoudensinkomen	Tevreden infrastructurele voorzieningen
Veiligheidsindex objectief	Te hard rijden
Veiligheidsindex totaal	Agressief verkeersgedrag
Actief geweest verbetering buurt	Milieuklachten
Lid van bibliotheek	Rommel
Bezoek voorstellingen	Geluidsoverlast
Museabezoek	75 plussers
Bioscoopbezoek	Niet-westerse allochtonen
	Niet werkende werkzoekenden
	ABW'ers (Algemene Bijstands Wet)
	Huishoudens onder armoedegrens

De spanning begint de afgelopen jaren langzaam op te lopen in dit gebied. In 2008 werd een legstaand kantoorgebouw in brand gestoken die als ‘hostel’ zou gaan dienen voor drugsverslaafden. Begin 2009 werd tijdens een buurtruzie een 25 jarige jongen gedood, wat de buurt weer dieper in de negatieve spiraal drukt. Reden voor het CCC (het City Change Centre) om met een groot aantal partijen aan de slag te gaan in de wijken Kruiskamp en Schutskamp, voor dit project even omgedoopt tot **Energiewijk West**.

Het CCC

In november 2007 werd in 's-Hertogenbosch het CCC opgericht, het City Change Centre. In deze stichting werken een groot aantal culturele instellingen, welzijnsorganisaties, bedrijven en overheidsinstellingen samen, om gezamenlijk een bijdrage aan een betere stad te kunnen leveren. Een netwerk van personen en instellingen, die allen het besef delen dat een gezamenlijke aanpak van stedelijke problemen veel krachtiger is dan de optelling van de individuele slagkracht bij elkaar. Het CCC is het afgelopen jaar sterk in ontwikkeling, waarbij steeds meer partijen aanhaken bij het centrum. In de loop van 2009 gaat het CCC met een groot aantal kernpartners van start in de Bossche Gestelse buurt, waarbij tot de vorming van een (letterlijk én figuurlijk) buurtorkest wordt overgegaan.

Integrale aanpak

Kern van de projecten van het CCC is gebruikmaking van het netwerk van Bossche culturele instellingen, welzijnsinstellingen, corporaties, gemeenten en bedrijven. Centraal staat het inzicht dat we – na decennia van steeds verdergaande specialisatie – de 21e eeuwse problemen integraal moeten aanpakken. Weg met de tunnelvisie en verkoking, maar samen zoeken naar de beste oplossingen. Bij dit project komen op een fraaie manier een aantal initiatieven bij elkaar op de gebieden: bewonersparticipatie, sport, energie, duurzaamheid, groen en beeldende kunst. Rode draad is energie van verschillende soorten: menselijke energie (van creativiteit, collectiviteit, geestkracht, synergie, bindingskracht, positivisme tot ordinaire spierkracht), stedelijke energie (stedenbouwfysica: energiepluswijk, creatief met afval, zelfvoorziening, slim vervoer, wijkcollectieve beperkende maatregelen (stimuleren door belonen)) en energietechniek (slim materiaalgebruik, goede isolatie, nieuwe energietechnieken door gebruikmaking van zon, wind, biomassa, rest-energie van bedrijven, etc.).

Buurtparticipatie, inspiratie en communicatie

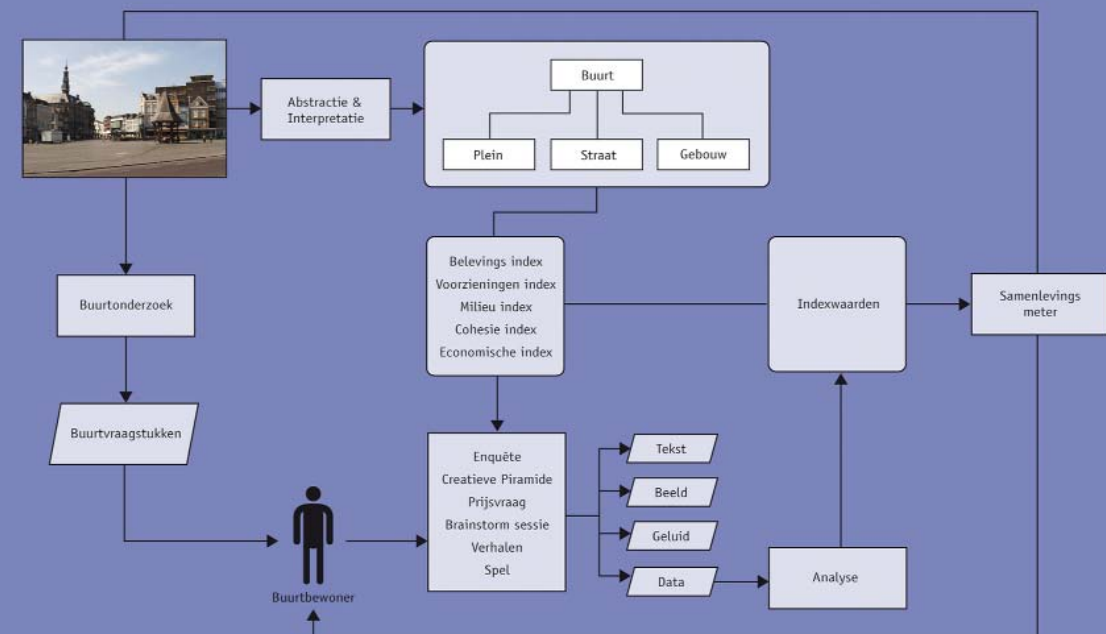
Al enige tijd lopen zich CCC partners warm om de wijk een positieve impuls te geven (ZAYAZ, BrabantWonen, Divers, Makershuis, CBK, JANUS, HAS, De Twee Snoeken). In dit project zullen de inzichten die opgedaan zijn in voorgaande projecten worden uitgebouwd, waarbij gebruik wordt gemaakt van instrumenten als de Creatieve Piramide, het Buurtorganigram, Betere Buurt Biotoop Buurtindex, DNA van de Stad, Digitale Buurthuis e.d. Centraal staat het smeden van een band tussen de bewoners, het opbouwen van een buurtnetwerk waar niet alleen de grootste schreeuwers, de NIMBY's, de belangclubs de dienst uitmaken, maar een zo groot mogelijk gedeelte van de bewoners.

Bewoners betrekken bij de ontwikkeling van de buurt, is nog niet zo eenvoudig. Er is een verschil in kennis, jargon en belangstelling. Extra probleem bij samenlevingsvraagstukken is dat de betreffende onderwerpen 'vaag' zijn, en meestal voor meerderlij uitleg vatbaar. Wat is mooi, wat is lelijk, wat is vervelend, wat is fijn? Wat is een goede buurt, wat een slechte? Mensen willen een groene buurt, maar wat is groen? Is dat gras, bomen, een eigen voortuintje of een collectieve picknickplaats? Voor een goede discussie en het meetbaar maken van ingrepen en maatregelen, is het noodzakelijk om deze 'zachte' waarden 'hard' te maken. Binnen de stichting JANUS is de afgelopen jaren gezocht naar methodieken waarmee die slag te maken is. Bij deze speurtocht is naar wetmatigheden gezocht die de grondslag vormen voor allerlei buurtprocessen.

Bij dit project zetten we deze instrumenten in, verbeteren ze en ontwikkelen we nieuwe. Voor een beter inzicht van ontwikkelproces van het instrumentarium van de Betere Buurt Biotoop leze men de beschrijving van de ontwikkeling van de Buurtindex (een van de instrumenten) door prof. Bauke de Vries van de TU Eindhoven.

Het BBB proces

Het BBB proces start bij de werkelijkheid van een buurt in een stad of dorp. Om een graadmeter voor de kwaliteit van de samenleving te ontwikkelen (Samenlevingsmeter) moet eerst een buurtmodel worden ontwikkeld en moet worden vastgelegd hoe de indexen zijn opgebouwd. Het buurtmodel is een abstractie van de werkelijkheid en moet die elementen bevatten die een rol spelen bij het meten van de kwaliteit van een buurt. Een buurt kan worden gemodelleerd als een combinatie van pleinen, starten en gebouwen en hun gegevens. Deze buurtgegevens zijn echter niet alleen bouwkundig en economisch van aard, maar ook sociaal-psychologisch. Juist de combinatie van 'harde' gegevens (bv. afmetingen plein, leeftijd bewoner) en 'zachte' gegevens (bv. gevoel van veiligheid, saamhorigheid) is typerend voor de BBB benadering. De harde en zachte gegevens staan niet los van elkaar en zullen dus in samenhang worden onderzocht. De kwaliteit van samenleving is (voorlopig) opgedeeld een 5-tal indexen. Elke index is gerelateerd aan een combinatie van harde en zachte factoren die zijn vastgelegd in het buurtmodel. Welke factoren en bijbehorende gegevens dat zijn, is onder-

werp van onderzoek. Het buurtmodel is een dynamisch model omdat het zich zal ontwikkelen naarmate er meer onderzoek is verricht naar de diverse indexen en ervaring is opgedaan bij het toepassen van de samenlevingsmeter.

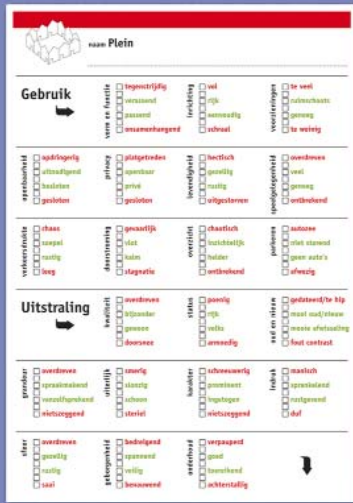
Gegevens verzamelen om daarmee uitspraken te kunnen doen over de kwaliteit van een buurt is altijd een lastige opgave. Mensen hebben een natuurlijke weerstand tegen enquêteren dus wordt in de BBB een veel uitgebreider palet aan mogelijkheden gebruikt om informatie te verzamelen. Voorgesteld wordt om bijvoorbeeld ontwerpessies met bewoners te organiseren (Creatieve piramide). Behalve dat deze sessies veel materiaal leveren waaruit de index waarden kunnen worden geanalyseerd, motiveert de deelname zelf ook tot actieve betrokkenheid bij de buurt. Naast meetbare data wordt ook ongestructureerde informatie verzameld over de buurt in de vorm van beeld, tekst en geluid, om een zo rijk mogelijke informatieverzameling aan te leggen.

Herhaald uitvoeren van de beschikbare technieken om informatie te verzamelen op verschillen locaties en op verschillende momenten, creëert de mogelijkheid om vergelijkingen te maken tussen buurten en om ontwikkelingen in de tijd te volgen.

Vaak zal er een aanleiding zijn om BBB als instrument in te zetten in een buurt. De vraagstukken die aan de orde zijn, zijn onderwerp van de dialoog in de buurt en met de buurt. Welke BBB techniek wordt ingezet is afhankelijk van het onderwerp en van het beoogde resultaat. De verzamelde index waarden geven een indicatie van de kwaliteit van samenleving in de buurt. Deze informatie kan leiden tot aanpassing op bijvoorbeeld bouwkundig terrein (bv. renovatieplan) of sociaal terrein (bv. installeren wijkraad). Dezelfde informatie kan ook leiden tot een grotere bewustwording van de buurtbewoner van de factoren die de kwaliteit in zijn/haar eigen wijk beïnvloeden.

Om de Babylonische spraakverwarring in buurten te kunnen overwinnen, moeten we op zoek naar een eenduidige taal. Basis voor een goede buurtdialog is een begrippenkader dat voor iedereen begrijpelijk en hanteerbaar is. De afgelopen jaren is er – eerst in de Boscse architectuurstichting BAI, later binnen JANUS – gezocht naar een ‘Taal van de Stad’. In eerste instantie werd aan wandelaars gevraagd om een dertigtal plekken te beschrijven in een aantal kernbegrippen. Ook werd gevraagd om de mooiste en lelijkste gebouwen, straten, pleinen, buurten en steden in een aantal woorden te typeren. Uit de antwoorden konden een aantal begrippenreeksen worden gedestilleerd die zijn gepubliceerd in het boek ‘De Taal van de Stad’ (ISBN 9070706784). In latere projecten zijn deze begrippen verder uitgespit en tegen het licht gehouden. Deze begrippenreeksen

Het DNA van de Stad richt zich vooral op de beschrijving van de fysieke objecten in een wijk. Meten is weten. Hoe weten we hoe de buurt erbij ligt? Voordat we de buurt een impuls geven, moeten we eigenlijk een soort 'nulmeting' hebben van de wijk, die beschrijft hoe de wijk er op diverse terreinen bijligt. Deze nulmeting stelt ons in staat prioriteiten te stellen, en is ook essentieel om achteraf vast te kunnen stellen wat het effect van bepaalde ingrepen is.

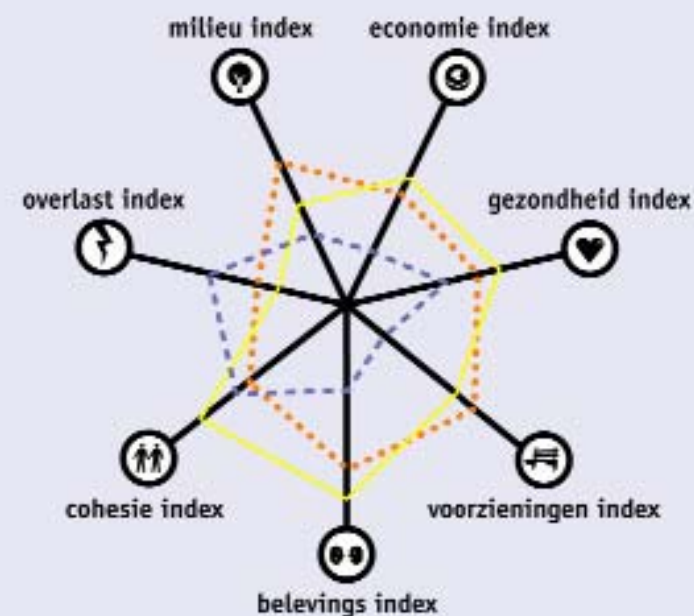
[illegible]

Betere Buurt Biotoop Buurtindex

In de buurtindex leggen we vast wat de belangrijkste speerpunten in een wijk zijn, en wat de score is van de wijk op en bepaald onderdeel. De buurtindex bestaat uit een zevental hoofdindexen, die allemaal weer bestaan uit een aantal subindexen.

In dit project leggen we in eerste instantie middels enquêtes de hoofdindexen vast van verschillende partijen, die we uiteindelijk middels de dirigent van het orkest in één belangrijke hoofdindex onderbrengen.

Wanneer de speerpunten zijn vastgesteld, en de waarden van indexen zijn bepaald, kennen we de knelpunten in de wijk. Om te komen tot de beste oplossingen voor de verbeteringen in de wijk, organiseren we een massale brainstormbijeenkomst waar alle partijen worden uitgenodigd.

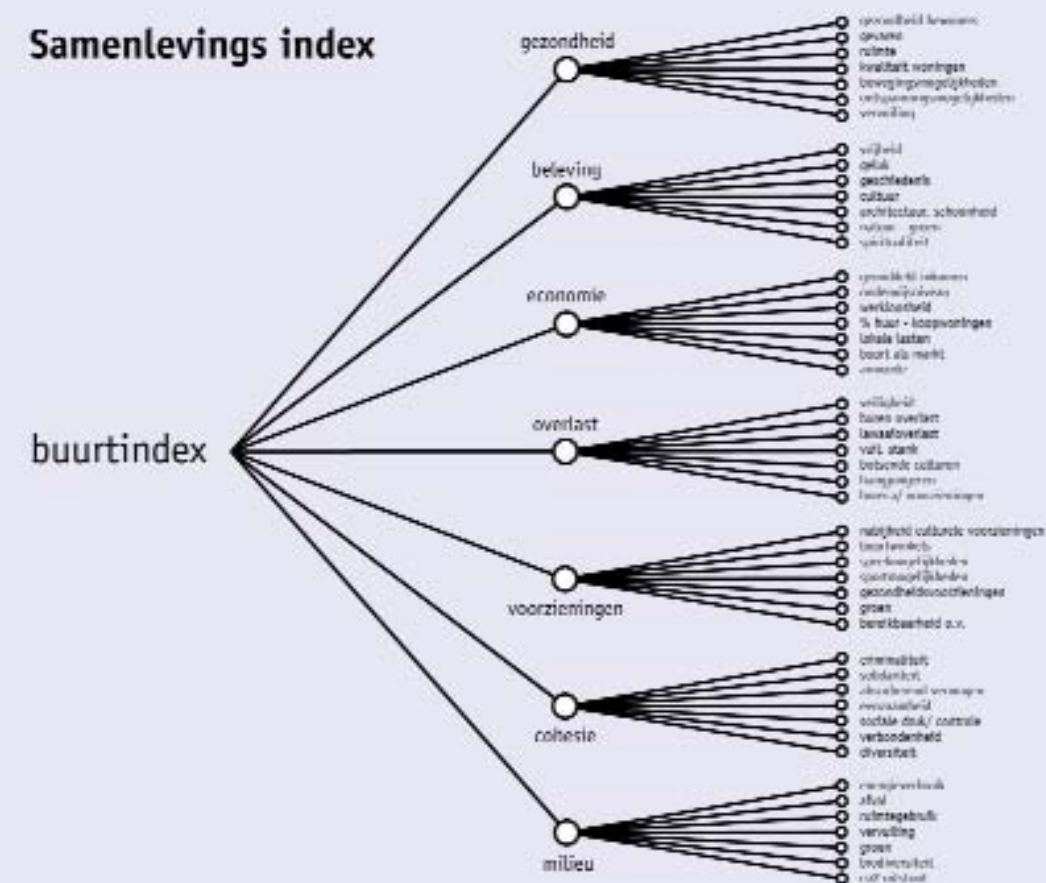

legenda

- eigen wijk (solid yellow line)
- gemiddelde wijk (dashed orange line)
- Vogelaar wijk (dashed blue line)

economie index	Score 5,5
gezondheid index	Score 5,7
voorzieningen index	Score 8,0
beleavings index	Score 4,3
cohesie index	Score 5,8
overlast index	Score 5,2
milieu index	Score 6,7
Totale buurt score	5,9

Samenlevings index

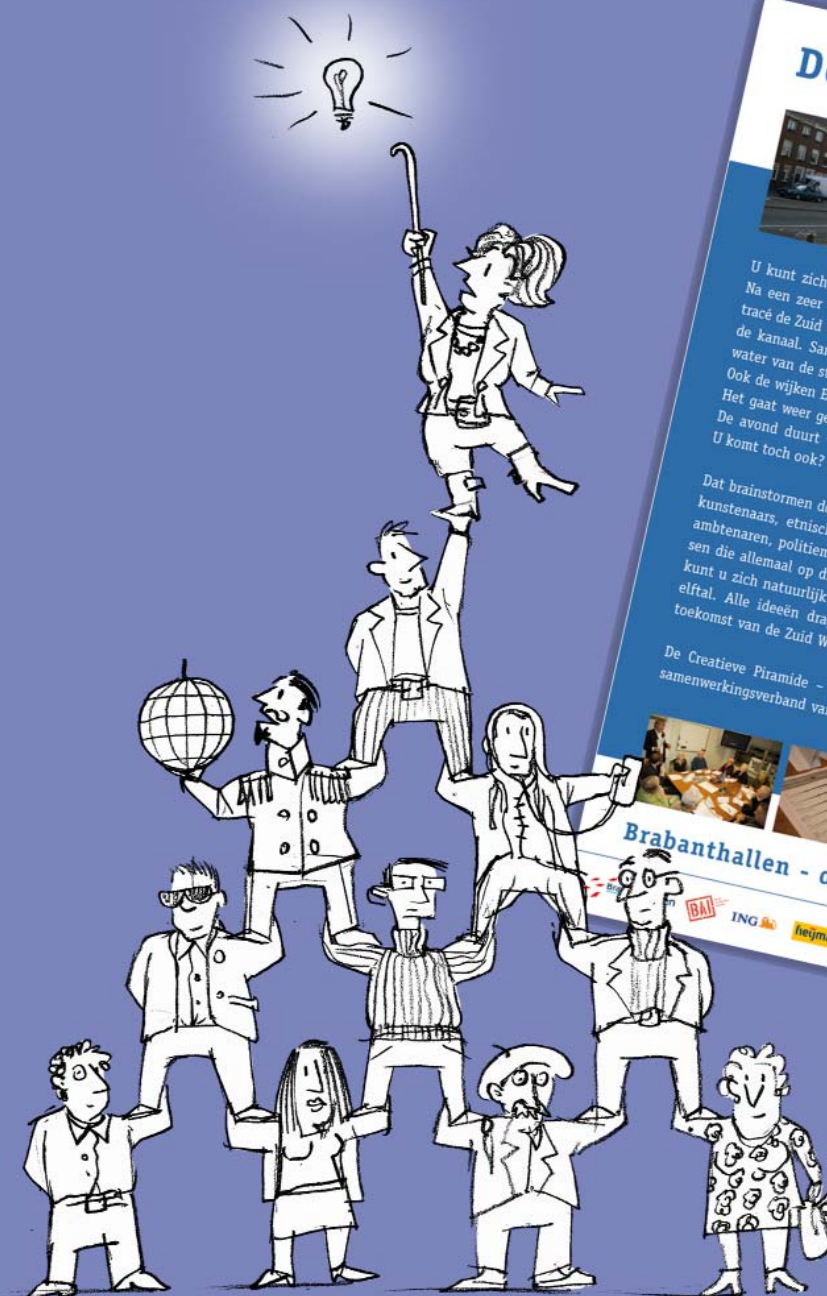
De Creatieve Piramide

De Creatieve Piramide is een door JANUS ontwikkelde brainstormtechniek waarmee grote groepen mensen hun wensen, klachten, dromen, ideeën, meningen en oplossingen kunnen bundelen tot een collectieve inspiratiebron. In eerste instantie werkt men in homogene elftallen van bijvoorbeeld kinderen, volwassenen, bejaarden, vriendinnen, ambtenaren, welzijnswerkers, ontwerpers, agenten, politici, etc. aan bepaalde vraagstukken. Aan het slot van de sessie kiest het betreffende elftal of team een aanvoerder, die de resultaten presenteert aan de andere deelnemers. De aanvoerders van alle teams vormen weer een nieuw elftal, dat de resultaten van de teams in een volgende bijeenkomst tot een synthese brengt. Bij veel deelnemers herhaalt zich dat proces, net zo lang er nog maar één elftal over is. Voor verder uitleg zie www.creatievepiramide.nl De Creatieve Piramide is niet alleen een manier om ideeën boven water te halen, het is ook een bindmiddel. Tijdens de voorgaande Piramide sessies is duidelijk geworden dat een sterke band ontstaat tussen de deelnemers, wat de samenhang in de buurt versterkt. Dit proces kan nog eens versneld worden door de inzet van een Brabantse catering (lees: bierpomp).

Met de opzet van de Creatieve Piramide kunnen we in twee avonden de ideeën van 121 mensen samenbrengen, namelijk 11x11. Bij grotere groepen lassen we gewoon een extra avond in: $11 \times 11 \times 11 = 1.331$ personen. Als je op zaterdag begint, heb je op woensdag de ideeën van alle Bosschenaren gebundeld, voor Brabant moet je een dagje eerder beginnen, heel Nederland kost toch wel een hele week. In acht dagen heel Europa

aan tafel, trek twee dagen meer uit, en zelfs Mars, Jupiter en Pluto mogen aanschuiven. Daarbij hoeft maar 10% van de deelnemers zo gek te zijn om twee avonden mee te doen, 1% drie avonden en 1% vier avonden. Ziet, op welk een slimme manier zo al onze inspiratie gebundeld kan worden! De resultaten van alle inspanningen worden vastgelegd en op internet gepresenteerd. Goede communicatie helpt niet alleen in een gezin, in een bedrijf of organisatie, maar ook in een buurt. Gek toch dat er niet zoiets is als 'buurtcommunicatie' als afstudeerrichting. 'Onbekend maakt onbemind', is inderdaad een waarheid als een koe, en dat geldt ook voor het tegendeel: bekend maakt bemind. De kracht van communicatie-hulpmiddelen en netwerken als bijvoorbeeld Hyves, Facebook en LinkedIn kunnen ook ingezet worden in een wijk, waar bewoners zich kunnen presenteren.

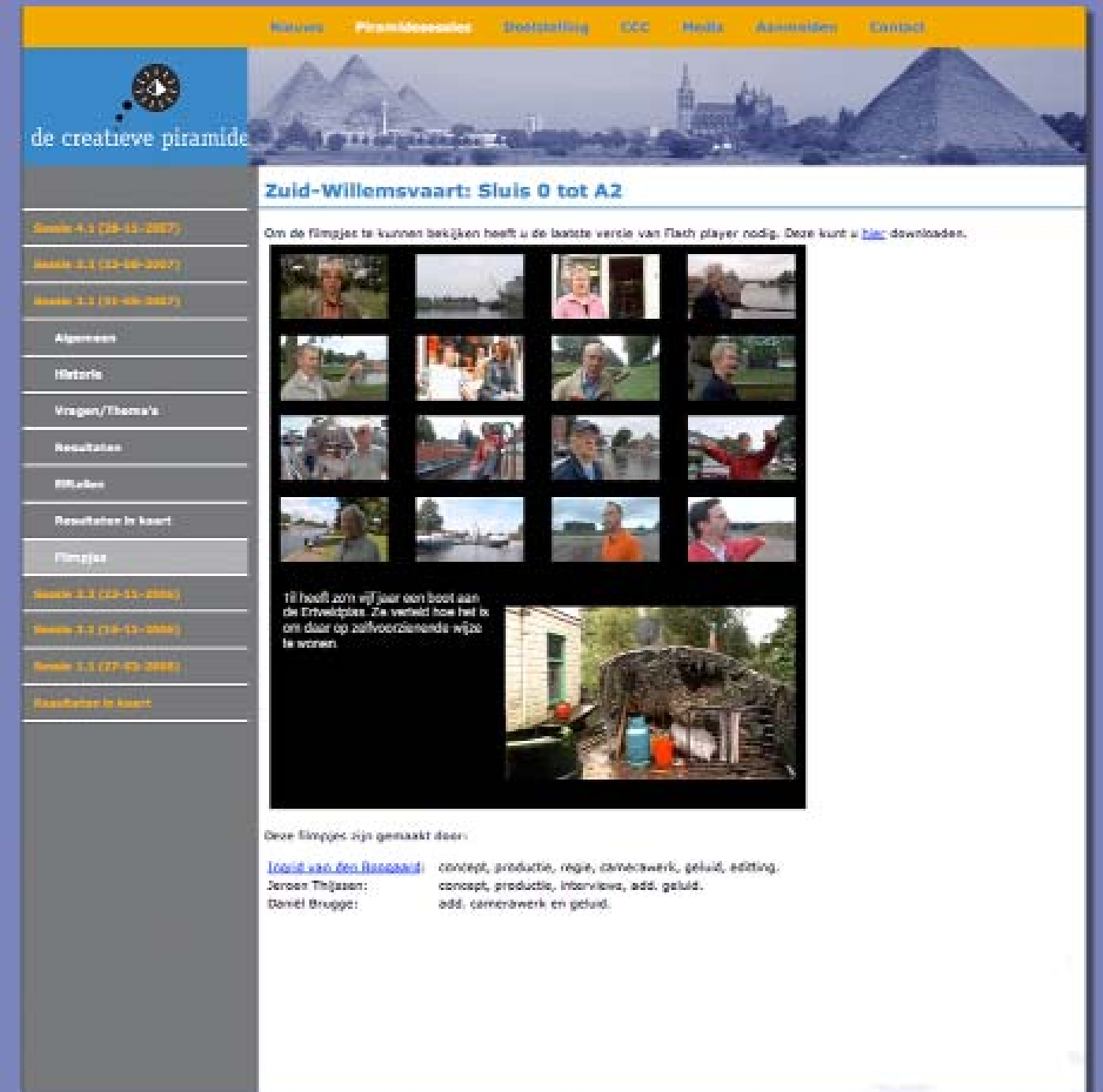
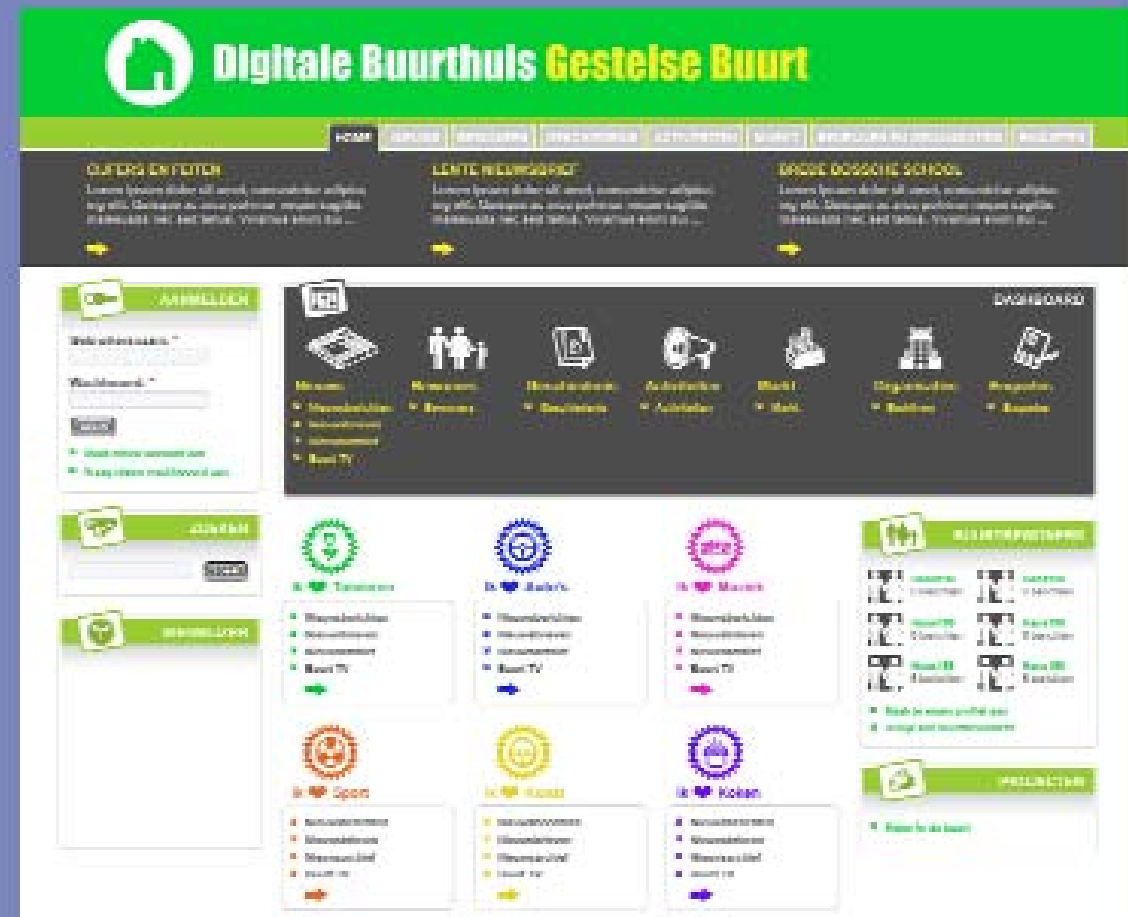
woensdag > **11** mensen
dinsdag > **121** mensen
maandag > **1.331** mensen
zondag > **14.641** mensen
zaterdag > **161.051** mensen
vrijdag > **1.771.561** mensen
donderdag > **19.478.171** mensen
woensdag > **214.358.881** mensen
dinsdag > **2.357.947.691** mensen
maandag > **25.937.424.601** mensen

Het Digitale Buurthuis

De afgelopen jaren is er (o.a. in samenwerking met studenten en docenten van de HAS in 's-Hertogenbosch (HAS-kennistransfer) gewerkt aan een concept voor een Digitaal Buurthuis. We willen in Gestelse Buurt, in samenwerking met het in de buurt gevestigde Computer-huis komen tot een eerste versie van het Digitale

Gestelse Buurthuis. Hier zullen de resultaten van de enquêtes en de Creatieve Piramide sessies worden gepubliceerd, en zal ook ruimte zijn voor buurtbewoners om zich te presenteren. Ook zullen er lagen worden gemaakt voor de gemeente, de corporatie en andere instellingen.

Sport

De gemeente 's-Hertogenbosch, in de personen van sportwethouder Weterings en hoofd sport Corniel Groenen, nodigde het CCC uit voor een brainstorm over innovatie in de sport. Tijdens die brainstorm is geopperd om het project in West te gebruiken als pilot voor innovaties in de sport. De gemeente heeft als doelstelling om via een aantal 'sportpunten' minima, allochtonen en ouderen bij de sport te betrekken. Sport als verbindend element. In West komt nabij de Schutskamp een Sportpunt, een prachtige plek waarbij de verbindende kracht van sport kan worden ontwikkeld. Hierbij zullen een aantal nieuwe zaken worden ontwikkeld: sportvouchers (waardebonnen), sportprofielen (sport-dna van verenigingen, clubs, teams en individuele) en sport op straat (in samenhang met het groen natuurlijk).

Energie en duurzaamheid

De afdeling economische zaken van de gemeente 's-Hertogenbosch organiseerde eind april 2009 een brainstorm Energie & Duurzaamheid, waar een aantal CCC-kernpartners aanwezig waren. Doel was te komen tot concrete projecten die op korte termijn een impuls voor de Bossche economie, duurzaamheid en energieverbruik kunnen betekenen. Tijdens de bijeenkomst werd het belang van samenwerking onderstreept, en werd het project Energiewijk West met enthousiasme ontvangen. Het zou een prima pilot voor het Bossche Energienetwerk kunnen betekenen, waarbij een groot aantal partijen samen kunnen werken.

Gedacht wordt aan het opbouwen van het Bossche Energienetwerk (van bedrijven en instellingen), duurzame woningen, energiemaatregelen, combinatie met groen, bewustmaking en stimuleren van duurzaamheid bij buurtbewoners, het ontwikkelen van een collectieve (Bossche) methode om huizen en buurten uit de jaren '50, '60 en '70 een duurzaamheids en energie impuls te geven. Door de aanwezigheid van grote bedrijven in West (bv. Heineken, Heijmans, Sligro, etc.) zou de energiewisselwerking tussen bedrijven en buurten verder in ontwikkeling kunnen worden genomen.

Inspirerend duurzaam groen

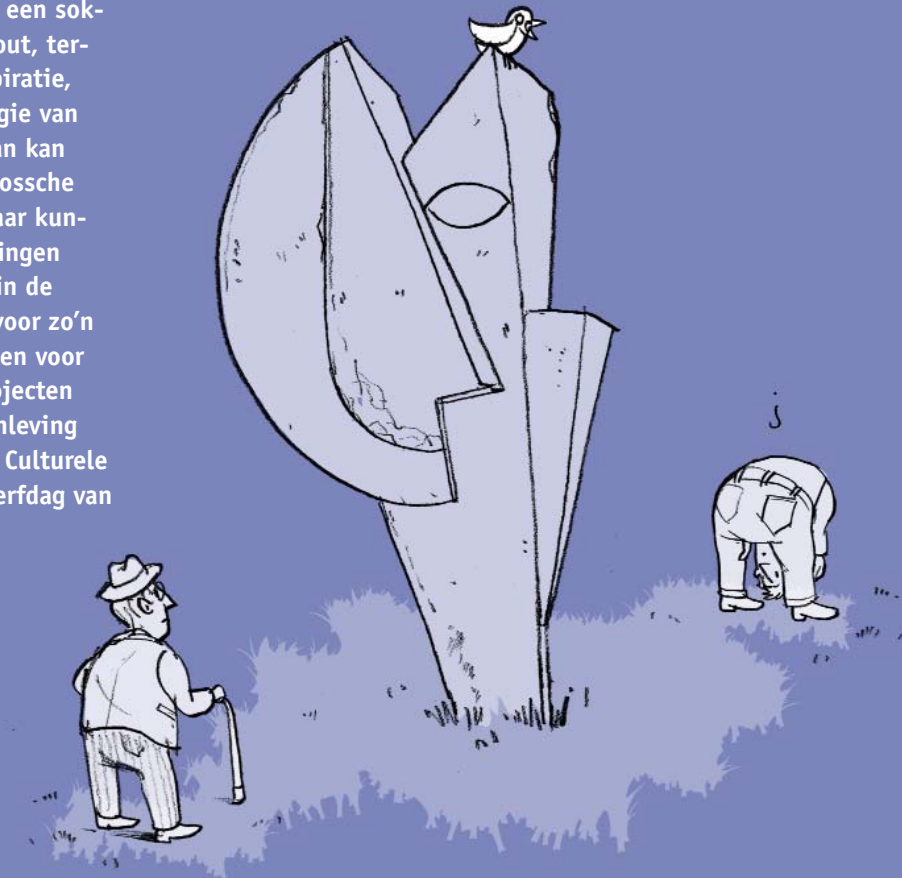
Vraag de gemiddelde Nederlander om een ideale buurt te typeren, en het eerste woord wat hem te binnen schiet is 'groen'. Groen is ontzettend belangrijk voor een buurt, en op dat terrein liggen in West (zoals in veel wijken uit de jaren '50, '60) grote kansen. Tussen de woonstroken en flats liggen vaak zeer brede wegen, met middenbermen, taluds, sloten en andere stukken braakliggend terrein. In West willen we gaan onderzoeken op welke manier deze terreinen het best opnieuw ingericht kunnen worden.

Te denken valt aan collectieve volkstuinen, kassen (ook in combinatie met woningen bijvoorbeeld), wellicht wat vee. Gezocht wordt naar groen dat verschillende doelgroepen aanspreekt. De HAS en ZLTO (hoofdkwartier komt vlak in de buurt) hebben enorme kennis en experimenterdrift met kassen, waarbij ook weer combinaties met energieopwekking te maken zijn. Allochtonen zijn steeds vaker te vinden in de traditionele volkstuincomplexen, autochtonen verschansen zich graag achter de voortuin. In de wijk moet groen op verschillende manieren te beleven zijn.

Beeldende kunst

De Kruiskamp en de Schutskamp hebben een negatief imago, er hangt negatieve energie. Het Centrum voor Beeldende Kunsten (CBK) 's-Hertogenbosch wil graag in West een combinatie maken van Kunst en Groen, kunst in de openbare ruimte dus, maar dan toegesneden op de bewoners. De energie van kunstenaars blijft nu nog vaak verborgen in ateliers, soms wordt het op een sokkel gezet of omkaderd binnen een passe-partout, terwijl wijken als West juist schreeuwen om inspiratie, bevreemding en verwondering. De goede energie van kunstenaars dus, die de wijk op een ander plan kan brengen en een beter imago kan geven. Het Bossche Makershuis zet in wijken Makershuizen op, waar kunstenaars en kleinschalige creatieve ondernemingen – in ruil voor een zeer lage huur – inspiratie in de buurt brengen. West lijkt de uitgelezen plek voor zo'n Makershuis. West kan een voorbeeldwijk worden voor de 'Kunst van het Samenleven', een aantal projecten waarbij de kracht van de Muzen voor de samenleving wordt uitgelicht in het kader van Brabantstad Culturele Hoofdstad 2018 en de viering van de 500e sterfdag van Jeroen Bosch in 2016.

Overzichtelijke brokken

De combinatie van al deze projecten kan zorgen voor een enorme hefboomwerking binnen West, waarbij de verschillende sectoren (overheid, bedrijfsleven, onderwijs, bewoners) elkaar kunnen inspireren en versterken. 'Echter, let op', hoor ik u, eerwaarde lezer, denken! 'Het gevaar dat hier op de loer ligt is dat dit een ondoorzichtige berg spaghetti wordt waar straks geen touw meer aan vast te knopen is.' Daar zijn we het mee eens, en daarom hakken we de zaak in een aantal overzichtelijke brokken:

- 1 Netwerk West
- 2 Omslag West
- 3 Sportpunt West
- 4 De Bossche Energiemethode
- 5 Groenpunt West
- 6 Inspiratiepunt West

1 Netwerk West

Doel

Verbinden van de bewoners van West, verbinden van de verschillende deelprojecten.

Deelnemende partners

Zo veel mogelijk bewoners en deelnemende partijen.

Coördinatie

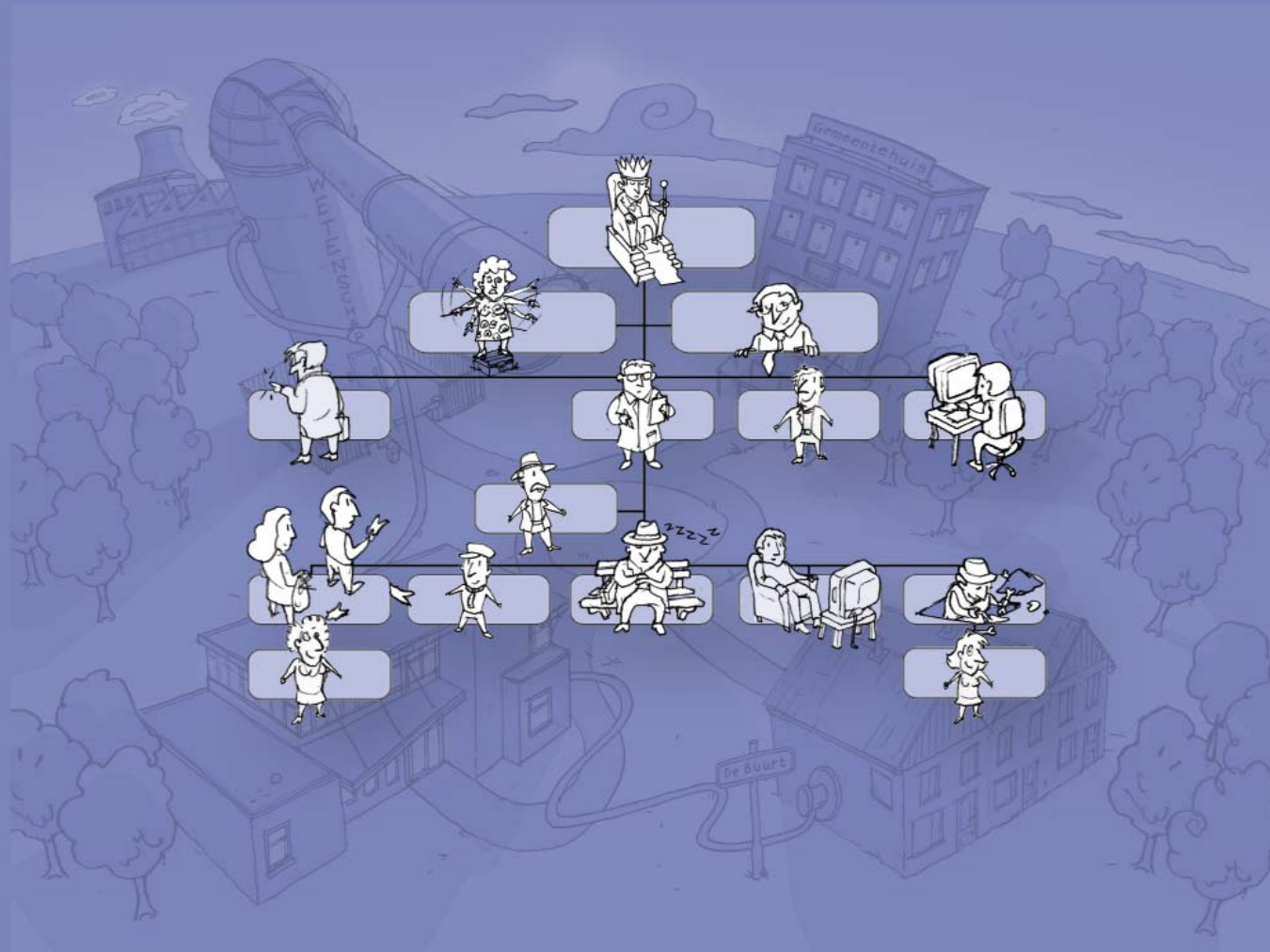
CCC i.s.m. Makershuis (Romijn Conen), Divers, corporaties en JANUS.

Korte omschrijving

Belangrijk doel van dit projectencluster is het binden en verbinden van de bewoners van West met hun wijk en met elkaar. Er zal energie gestoken moeten worden in het opbouwen van het netwerk van bewoners en partijen die hier met elkaar gaan samenwerken. Via een website zal een 'who is who' van West worden gemaakt, met een Digitaal Buurthuis. Ook wordt hier de energiemeter van de buurt onderhouden: de stand van de verschillende projecten. Ter smering van het netwerk zullen Westermunten (of een betere naam) worden geslagen: wanneer een individu, een groep, een team, een bedrijf, een straat, een blok of de gehele buurt een prestatie heeft geleverd, worden Westermunten verdiend. Deze munten kunnen worden verzilverd bij activiteiten (bv. sport, muziek of andere clubs), wellicht bij bedrijven (bv. Heineken, Sligro, Helftheuvelpassage, etc.), de corporaties, of misschien in roem: 100 munten voor je naam op een mooie tegel, 1000 voor een klein borstbeeld, 10.000 voor een complete torso met straat-

naamvermelding. Wellicht zijn er sponsors te vinden die de munten in geld omzetten. Dit munten of waardebonnensysteem kan ook helpen bij het verbinden van de verschillende deelprojecten: met de munten kunnen bijvoorbeeld sportactiviteiten, culturele activiteiten, uren in het collectieve voorzieningen (bv. besloten picknickplaatsen of badhuizen) maar misschien ook wel korting op de energierekening (gratis aansluiting op de warmtepomp) worden verdiend.

2 Omslag West

Doel

Het verbeteren van het leefklimaat in West.

Deelnemende partners

Gemeente, Divers, BASTA!, BrabantWonen, ZAYAZ, CCC, JANUS,.....

Coördinatie

Wijkteam West (nog op te richten uit bovenstaande partijen).

Korte omschrijving

Starten met een buurtonderzoek, een ‘Nulmeting’ waar-
bij de verschillende bewonersgroepen aangeven wat de
sterke en de zwakke punten van de West zijn. De bewo-
ners wordt gevraagd op welke terreinen zij zich willen
inzetten voor de wijk, of zij zich willen aansluiten op
Netwerk West, waarbij we het draagvlak van het mun-
tensysteem ook kunnen toetsen. Bewoners worden ge-
filmd en krijgen een plekje op de site Netwerk West.
Na de nulmeting wordt via de Creatieve Piramide samen
met de bewoners gezocht naar mogelijke oplossingen,
waarbij nadrukkelijk ook gekeken wordt naar de wensen
van de verschillende bewonersgroepen (bv. ouderen,
jongeren, autochtonen, allochtonen). Met de bewoners
wordt gezocht naar het ideale buurtorganigram, waarbij
de bewoners zelf een belangrijke taak krijgen toebe-
deeld.

3 Sportpunt West

Doel

Bevorderen van sportparticipatie van alle bewoners van West, sport als bindmiddel.

Deelnemende partners

Gemeente, CCC (Whise, De Twee Snoeken), BrabantWonen.

Coördinatie

Gemeente (Corniel Groenen).

Korte omschrijving

In de wijk de Schutskamp zal een Sportpunt worden gerealiseerd, een ontmoetingsplek waar mensen kunnen gaan bewegen en sporten. Samen met de Brede Bossche School is dit de uitgelezen plek waar het netwerk (dat een virtuele pendant heeft in het Digitale Buurthuis) fysiek gestalte kan krijgen. Tijdens de 'nulmeting' (zie punt 1) zullen bewoners worden gevraagd om ook hun 'sportprofiel' in te vullen. Dit profiel maakt duidelijk in welke activiteiten en sporten de bewoners geïnteresseerd zijn, waardoor ze duidelijk te matchen zijn op elkaar, op verenigingen, activiteiten en teams. Het netwerk kan zo ook een sportnetwerk worden waarbij mensen actief met elkaar in contact gebracht kunnen worden. Een en ander zal digitaal kunnen worden ondergebracht in de sportsite, waarbij bewoners kunnen volgen waar, wanneer en wat er in de buurt te doen is. Als aanvulling op het 073- paspoort kan ook hier met Westermunten worden gewerkt, het prikkelt niet alleen bewoners om te sporten, maar wellicht ook ouders en

ondernemers iets voor clubs te gaan doen.

Sport en bewegen zal niet alleen op het Sportpunt plaatsvinden, sport moet ook de wijk in. Dit project moet dan ook sterk in samenhang met het groenproject worden uitgevoerd (en met de andere projecten natuurlijk).

4 De Bossche Energiemethode

Doel

Verbeteren energieprestatie West, verbeteren duurzaamheid, ontwikkelen van een 'exporteerbare' 'Bossche Energiemethode' om huizen en buurten uit de jaren '50, '60 en '70 energetisch en duurzaam te verbeteren.

Deelnemende partners

Belangstellende partijen uit de gemeentelijke energie-workshop van 21 april, met eventuele aanvulling.

Coördinatie

Op te richten Bossche Energie Netwerk.

Korte omschrijving

Om tot een forse reductie van CO₂ uitstoot te komen, is het noodzakelijk dat er geïnvesteerd wordt in de bestaande woningvoorraad. Nieuwbouw is tegenwoordig al zeer energiezuinig, met het opkrikken van de bestaande voorraad is de grootste winst te halen. In dit project gaan we op zoek naar methodieken waarmee wijken als West energetisch en duurzaam kunnen worden verbeterd. Centraal staat hierbij een integrale aanpak met daarbij de volgende onderdelen (wordt nog door de partners uitgebreid):

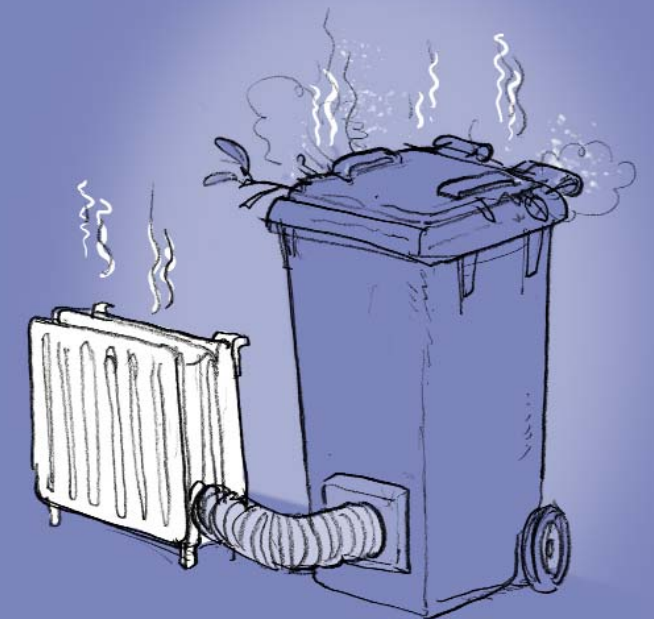
- > Ontwikkelen bepalingsmethode energieprestatie voor buurten (zie artikel 'Een energierekenmethode op wijkniveau'), waarbij zo veel mogelijk factoren worden meegenomen.
- > Ontwikkelen methodieken waarmee huizen en groepen huizen (stroken, flats, etc.) kunnen worden verbeterd met aandacht voor:

- Verbetering van het energieverbruik (energie plus);
- Verbetering van de duurzaamheid:
 - goede energetische materialen;
 - slim omgaan met afval, hergebruik;
- Woningen waar je trots op kunt zijn (eigen identiteit, bewoners kunnen zelf een signatuur aan de woning geven): waar je van houdt, gaat langer mee;
- Aandacht voor esthetiek: verbeteren imago en bevordert binding met woning en wijk.
- > Verbeteren van de opwekkingsbronnen voor woon-energie.
 - Benutten nieuwe technieken, brandstoffen;
 - Denken aan nieuwe mogelijkheden;
 - Benutten van energie van omliggende bedrijven;
 - Benutten energie uit groen uit de buurt;
 - Benutten van allerlei andere energiebronnen uit de buurt (misschien wel spierkracht!).
- > Ontwikkelen van een slim verbeterproces
 - Snelle productiemethode verbeteronderdelen (gevels, daken);
 - Snelle verbouwtijd;
 - Zo min mogelijk verstoring bestaande woning (bewoners liefst niet het huis uit);
 - Digitale ondersteuning verbeterkeuzes, opties voor bewoners, toevoegen eigen identiteit.
- > Ontwikkelen stimuleringspakket voor juist gebruik woning en wijk
 - De bewoners moeten worden geprikkeld om zo energiezuinig en duurzaam mogelijk gebruik te

maken van de woningen en de collectieve voorzieningen;

- Minder energie uitstoot door vervoer;
 - Betere (openbaar) vervoermiddelen;
 - Carpoolen;
 - Meer in huis en in de wijk werken, winkelen en recreëren.
- > Pilotgebouwen energie plus nieuwbouw: hierbij wordt de kennis ook ingezet bij nieuwbouw (wellicht Sportpunt, BBD, nieuwe woningbouw).

Het is de bedoeling om dit pakket te bundelen tot een methodiek waar we de wereld mee over kunnen, te beginnen in Brabant, en daarna in de rest van Nederland. Het Bossche Energie Netwerk zal zo veel mogelijk kennis delen, en slim gebruik maken van wielen die al elders zijn uitgevonden.

Onderzoek Rona Vreenegoor (TU Eindhoven)
ondersteunt woningcorporaties bij duurzame renovatieplannen

Een energierekenmethode op wijkniveau

door **Karl Bijsterveld**

Door de verouderde bestaande woningvoorraad duurzaam te renoveren, is de CO₂-uitstoot van de gebouwde omgeving fors terug te dringen. Woningcorporaties spelen hierbij een cruciale rol. Maar de complexe technische oplossingen zijn voor hen vaak een drempel om energiebesparende maatregelen te treffen. Om corporaties te ondersteunen ontwikkelt Rona Vreenegoor een energierekenmethode op wijkniveau.

sche oplossingen vaak als drempel om ze daadwerkelijk te implementeren. Bovendien moet bij ingrijpende renovaties ook nog eens zeventig procent van de huurders daarmee instemmen."

Energierekenmethode op wijkniveau

Met haar promitieonderzoek wil Vreenegeoor woningcorporaties ondersteunen bij het maken van een renovatieplan voor een op te knappen wijk. Met optimale energiebesparingsmogelijkheden én acceptatie door de bewoners. In de eerste fase van haar onderzoek ontwikkelt ze een energieberekeningsmethode op wijkniveau. Vreenegeoor: "Ik heb onderzocht welke onderdelen in een wijk het grootste energieverbruik hebben. Met andere woorden: welke onderdelen zijn belangrijk om mee te nemen in een energieberekening op wijkniveau, en hoe?" Daartoe nam Vreenegeoor zowel de woning, straatverlichting als transport en collectieve installaties onder de loep.

"Het energieverbruik van een Nederlandse woning voor verwarmen, warm tapwater en apparaten levert duidelijk de grootste bijdrage aan de CO₂-uitstoot op wijkniveau. De CO₂-emissie van elektriciteit in een woning is jaarlijks 1,9 ton en die van gas zelfs 3,1 ton!" (Zie voor de uitwerking en verdere omschrijving het kader.)

Opzet energierekenmethode

De energierekenmethode bestaat uit het invullen van gegevens met behulp van speciaal ontwikkelde software, en is geschikt voor wijken met een omvang van minimaal vijf tot maximaal duizend woningen. Vreenegeoor: "In de eerste stap voert een woningcorporatie gegevens in over de huidige kenmerken van de te renoveren wijk. Bijvoorbeeld de voorkomende woningtypen, de omvang van de verschillende woningtypen en gegevens over de bouwconstructie, zoals het totaal aantal vierkante meters glas." Uit onderzoek blijkt dat het energieverbruik van huishoudens die in hetzelfde type woning wonen sterk uiteen kan lopen. Vreenegeoor: "Ouderen bijvoorbeeld, zetten in de winter de verwarming meestal hoger dan een gezin met kleine kinderen. In het softwareprogramma wordt hier rekening mee gehouden doordat huishoudtypen gesplitst zijn in te voeren, en gekoppeld worden aan het woningtype. Zo ontstaat een vrij gedetailleerd beeld van het actuele energieverbruik in een wijk, uitgesorteerd naar woning- en huishoudtype." In de tweede stap worden met behulp van software renovatiepakketten samengesteld, waarin voor vier categorieën een oplossingsrichting moet worden gekozen: bouwconstructie, energievoorziening op gebouwniveau, energievoorziening op wijkniveau en het stedelijk concept. De laatste stap geeft de resultaten voor elk renovatiepakket geordend weer.

Eindresultaten

Uiteindelijk laat de energierekenmethode twee verschillende uitkomsten zien. Vreenegeor: "De eerste is een rangschikking van de renovatiepakketten op basis van de feitelijk beste energieprestaties, en een uitgewerkte kostenindicatie inclusief investeringskosten en terugverdienperiode. De tweede uitkomst laat, op basis van een voorafgaande enquête onder bewoners, zien aan welk type renovatie bewoners de voorkeur geven. Die resultaten zijn

Gemiddeld energieverbruik en CO ₂ -uitstoot in Nederland per jaar				
Object	Aspect	Consumptie	CO ₂ -emissie	Jaar
Woning	Elektriciteit	3346 kWh	1,9 ton	2004
	Gas	1736 m ³	5,1 ton	2004
Transport	Auto	15.500 km	3,0 ton	2008
	Openbaar vervoer		0,2 ton	2008
	<i>trein</i>	894 km		2008
	<i>-bus, tram, metro</i>	409 km		
	Vliegtuig	1300 km	0,8 ton	
Utiliteir	Elektriciteit	150 kWh	0,085 ton	2001

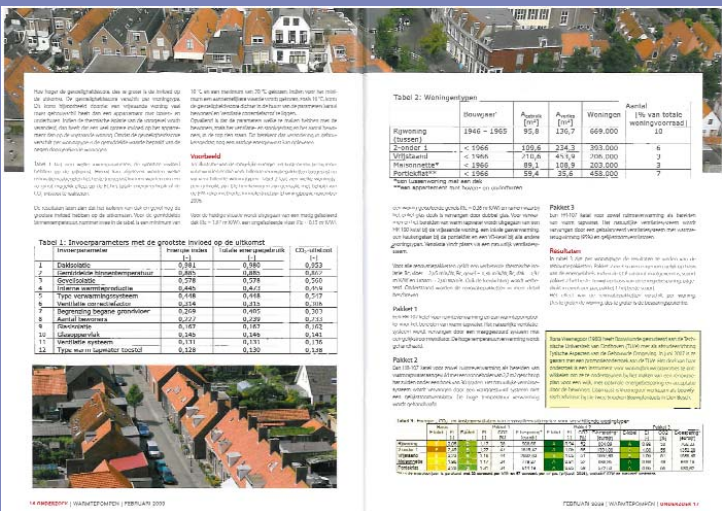
Toelichting: om na te gaan welke onderdelen van belang zijn voor een energieprestatieberekening op wijkniveau, is gekozen naar het energieverbruik en de CO₂-uitstoot van diverse aspecten in een wijk. Het in dit kader te overgeven gemiddelde energieverbruik van een Nederlandse woning voor verwarmen, warm tapwater en apparaten levert de grootste bijdrage aan de CO₂-uitstoot op wijkniveau. Bij het onderdeel transport hangt de CO₂-productie sterk af van het transporttype en de reisafstand. De gemiddelde energie en CO₂-waarden voor transport gaan uit van een gemiddeld huishouden van 2,3 personen. Als laatste is de hoeveelheid elektriciteit benodigd voor straatverlichting (weergegeven per woning) erg klein vergeleken met de andere onderdelen.

van groot belang voor de uiteindelijke afweging die de woningcorporatie maakt hoe ze de wijk wil renoveren."

Woningstichting GoedeStede

Vreeneergo wil zo snel mogelijk een prototype ontwikkelen, om de energierekenmethode in samenwerking met een woningcorporatie, in de praktijk te testen. Met woningstichting GoedeStede uit Almere heeft ze inmiddels de eerste contacten gelegd. Voorafgaand aan het contact had GoedeStede zelf al 675 op te knappen woningen in de Stedenwijk Noord beoordeeld op energieverbruik. Projectontwikkelaar Kees Vlaanderen bij GoedeStede: "Mer de door Vreeneergo ontwikkelde software kunnen we nu ook andere wijken in kaart brengen. Het gaat ons niet alleen om de fysieke verbetering van de woningen afzonderlijk, maar ook om een sociale stijging voor de wijk als geheel. De methode stelt ons in staat om bij bewoners achter de voordeur te kijken. Onze rol is om samen met bewoners niet alleen te kijken naar hun woning en woonomgeving, maar ook naar de kwaliteit en spreiding van voorzieningen voor cultuur, onderwijs, winkels, sport en werkgelegenheid."

Vreenegeoor heeft goede hoop dat de energierekenmethode na de pilot bredere navolging krijgt in de corporatiesector. Het project is onderdeel van de 'De Betere Buurtbiotoop', dat wordt ontwikkeld door De Twee Snoeken. Vreenegeoor: 'De Betere Buurtbiotoop is een thermometer die een buurt op de meest uiteenlopende duurzaamheidsaspecten kan beoordelen. Naast fysieke kenmerken van woningen en een wijf zijn dat de 'zachtere' factoren als sociale samenhang en geschiedenis'. KPN en de provincie Noord-Brabant hebben al toegezegd mee te willen werken aan de ontwikkeling van deze thermometer. ■

*Publicaties in verschillende vakbladen
geschreven door Rona Vreenegoor
van De Twee Snoeken Bouwplantoets*

Ideeën voor West door Tanja Lammers
van Architectenbureau De Twee Snoeken

5 Groenpunt West

Doel

Beter benutten van de 'restruimten' in de wijk: slim en mooi groen.

Deelnemende partners

Gemeente, Corporaties, CCC, JANUS, HAS, ZLTO(?), Bosch Energie Net, CBK.

Coördinatie

HAS? CCC?

Korte omschrijving

Wijken als West hebben een heleboel ruimte die in de jaren '50 en '60 zijn toebedeeld aan auto's en uitzicht vanuit auto's. Dubbele rijstroken, met daartussen een flinke middenberm, aan weersijden taluds, sloten, weer taluds, een strook gras, een secundaire weg, dan een parkeerstrook en dan een brede stoep. Deze ruimte was toen toebedeeld aan het wonder op wielen, anno 2009 willen we liever iets anders: groen!

Bij de nulmeting in de wijk gaan we op zoek naar de groenbehoefte van de verschillende bewonersgroepen.

We denken aan:

- > Collectieve moestuinen;
- > Exotische tuinen (Marokkaans, Turks);
- > Dieren in de wijk (koeien, schapen (misschien hier en daar een kameel?));
- > Nieuwe soorten kassen (in samenhang met bovenstaand groen);
- > Sportief groen: een parcours door de wijk;

- > Collectieve voorzieningen in het groen (picknickplaatsen, barbecueën, besloten ontmoetingsplekken, badhuizen, flaneer-lanen).

6 Inspiratiepunt West

Doel

Het toevoegen van inspiratie, benutten van de verbindende en bruisende kracht van de Muzen, versterken van de andere projecten.

Deelnemende partners

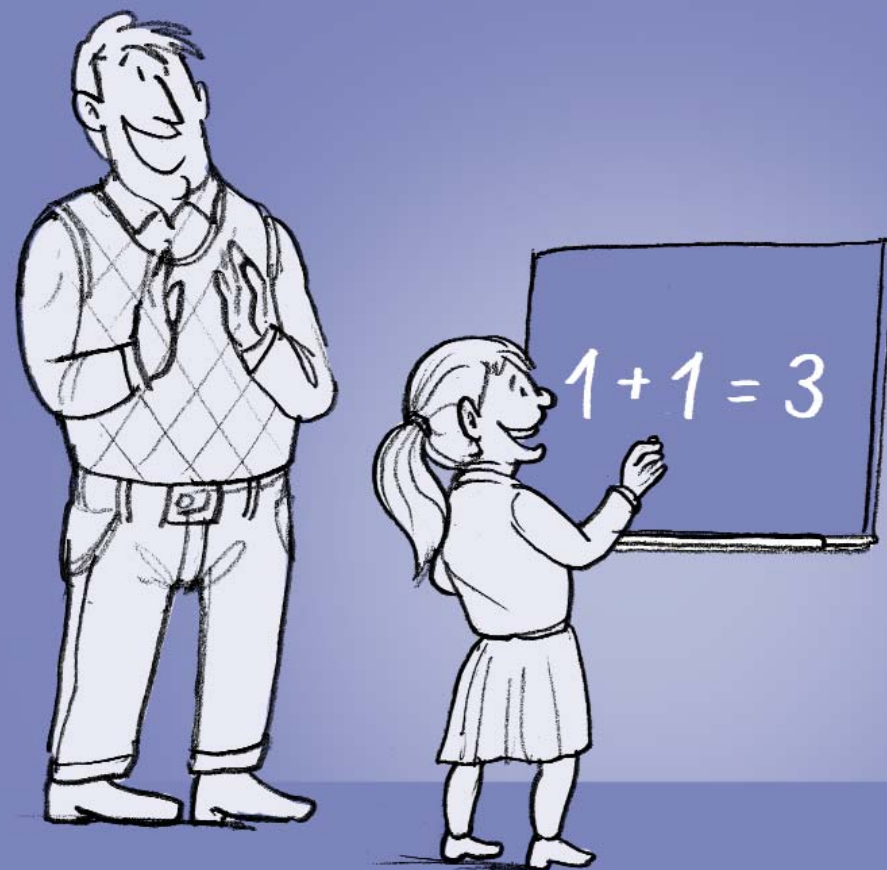
CCC, CBK, Makershuis.

Coördinatie

Kunst en Groen: CBK.

Korte omschrijving

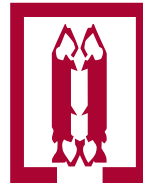
Volgt (door CBK en Makershuis).

Dekking van de projecten

Er zijn verschillende budgetten vanuit de deelprojecten bij gemeente, corporaties, CCC, etc. Ook zullen deelnemende bedrijven – vanwege de herhaalbaarheid in andere wijken – waarschijnlijk bereid zijn om sommige kosten voor eigen rekening te nemen. Wanneer we dit project met z'n allen goed beschrijven, moet het mogelijk zijn om forse aanvullende subsidies vanuit provincie, rijk en zelfs Europa te halen. Sommige deelprojecten zijn ook subsidiabel bij Stichting Doen of vergelijkbare instellingen. De deelprojecten moeten daarvoor ook zelfstandig beschreven worden, en ook zelfstandig kunnen worden uitgevoerd. Het mooie aan dit project blijft natuurlijk de samenhang tussen de verschillende onderdelen, die uiteindelijk tot echte synergie zal leiden. De glans van de verschillende onderdelen zal opgeteld tot een schitterende wijk leiden!

Dit is een eerste conceptversie, d.d. 6-5-2009 geschreven door Aart Wijnen,
geïllustreerd door Vincent Huijbers en vormgegeven door Bart Smit.
Zij zijn alle drie actief binnen het CCC, de Stichting JANUS
en werken bij De Twee Snoeken.

CCC

www.citychangecenter.nl

In het CCC (City Change Center) zijn partijen en organisaties vertegenwoordigd die hart hebben voor de stad en zich betrokken voelen bij de lokale ontwikkelingen. Het CCC wil denken, krachten en mensen verbinden en vooral: doen. Dus niet alleen maar een denktank zijn die brainstormt en – onzichtbaar voor de wereld – in achterkamertjes op plannen broedt.

JANUS

www.urban-synergy.org

De stichting JANUS (Joint Architectural Network for Urban Synergy) werd in 2006 opgericht als samenwerkingsverband tussen de vakgroep Design Systems van de Technische Universiteit Eindhoven en De Twee Snoeken Automatisering, een softwareontwikkelaar en communicatiebureau voor de bouw uit 's-Hertogenbosch. Doelstelling is de communicatie in de bouw en ruimtelijke ordeningsprocessen te verbeteren. Centraal daarbij staat een brede, integrale aanpak. Onze samenleving is de afgelopen decennia steeds meer een samenleving van specialisten geworden. Op bijna alle terreinen van de samenleving, bedrijfsbranches en takken van wetenschap is de expertise sterk toegenomen. Steeds verder gaande specialisatie leidde tot een explosie aan kennis op specifieke deelgebieden, maar tegelijkertijd ook tot tunnelvisie en verkoking. JANUS wordt daarom versterkt met een aantal nieuwe disciplines zoals cultuurgeschiedenis en cultuur, maar ook specialisten uit bijvoorbeeld de telecommunicatiesector en de energiemarkt. JANUS zal zich in de komende jaren ontwikkelen tot een Bureau voor Samenlevingstechnologie en uiteindelijk een Faculteit voor Samenlevingstechnologie – Academie voor de Kunst van het Samenleven.

De Twee Snoeken

www.tweesnoeken.nl

De Twee Snoeken Automatisering is ontstaan uit Architectenbureau De Twee Snoeken. In 1988 werd de start gemaakt met de ASD-tekenmethodiek, gebaseerd op Arkey, die inmiddels is uitgegroeid tot de meest gebruikte CAD-applicatie in Nederland. Nadien zijn ook andere softwarepakketten voor architecten en bouwkundigen ontwikkeld: de Normworm (een bouwfysisch toetsingspakket), de Woordpoort (een bestekverwerker), de Knaakbaak (een begrotingspakket), de Droomstroom (een project- en documentbeheer programma), en de Zoeksnoek / Digitale Bouwbibliotheek (een productinformatiesysteem). De integratie van dit bouwkundig 'Office' in een Building Information Model (BIM) is het doel waar we al enige jaren aan werken. Dat doen we samen met andere softwarehuizen in het kader van Het Digitale Huis. Tot De Twee Snoeken behoren naast het Architectenbureau en de Automatisering ook: De Twee Snoeken Bouwplantoets (toetsen van bouwplannen met bijbehorende rapportage en tekenwerk / toetsen van brandveiligheid / integreren van Duurzaam Bouwen) en De Twee Snoeken Communicatie (ontwikkeling, ontwerp en bouwen van websites / grafische en illustratieve vormgeving).

